Жив собі раз багатий та могучий князь Самоволя в своїх золотоверхих палатах і мав дуже гарну донечку Яргордійку.

Гордився він своїми багатими, вірними боярами, хоробрими воєводами, а над усе любив свою первородну донечку княжну Яргордійку. Величався її чудесною красою, її мудрими дотепами і часто говорив своїм боярам:

Наша люба доня, княгиня Яргордійка, достойна єсть зіста-ти наслідницею нашої великої держави.

Бояри, воєводи притакували завсігди на це своєму князеві, навіть і сам блазень, що мав дерев'яні калаталки коло своєї баранячої кучми, навіть і він признавав, що Яргордійка зовсім подібна до свого батька князя: і ростом, і рисами лиця, і честолюбною вдачею, і що вона достеменний другий батько князь Самоволя. Самоволя-князь хоча любив свою гарну донечку над усе, та часами гнівався на неї дуже за те, що не хотіла їсти його двірської страви киселиці. А мусите знати, що він був дуже рішучим владикою, не розумів слова "годі". Коли казав: "Ми так по нашому повелінню хочемо", — то так зараз мусіло все точнісінько зробитися; не було ні брата, ні свата, ні дочки, ні сина, лише все мусіло повинуватися княжому хотінню.

Не хоче Яргордійка їсти киселиці. Вона, князева дочка, не хоче навіть покуштувати князевої страви, вона — краса, гордість і подоба князя Самоволі — не повинується найвищому повелінню. Прикликав князь Самоволя аж з чорної гори, аж з-за десятої води найстарішого та й мудрішого чарівника Кочергу до свого золотого престолу і каже йому:

— Ми з нашими могучими боярами і хоробрими воєводами казали тебе в наші золотоверхі палати закликати і о совіт просити: що нам робити, щоби наша найгарніша зі всіх дів, княгиня Яргордійка, полюбила нашу страву киселицю?

Славний чарівник Кочерга був дійсно мудрим і хитрим чоловіком. Він довго вдивлявся своїми чарівними очима в княгиню Яргордійку, довго розважав своїм умом-розумом і навпослід повідає:

— Помастімо киселицю перевареною олією, і все буде добре.

Гарна княгиня Яргордійка показалася ще мудрішою, ще хитрішою від самого чарівника Кочерги: вимачала масні очка, що плавали поверх киселиці сухим ощипком, а княжою стравою погордила, навіть не покуштувала.

З десять макухів олії поварили і з цибулею пересмажили, та все те на ніщо здалося.

Розгнівався князь Самоволя, що чарівник виставив його княжу повагу на позорище світу. Він у своїй ярості забув на свою княжу достойність і кинув цілу жменю скалубиння з горіхів чарівникові Кочерзі межи очі. Він, бачите, сидів тоді на своїм золотім престолі і розгризав дуже тверді лісові горіхи.

Заплатив віщун-чарівник Кочерга князеві повною міркою за таку образу. Він також в своїй чарівничій державі був собі князем-владикою поміж чарівниками, тож переобразив гарну княгиню Яргордійку на довгохвосте мишенятко, а сам забрався та й утік з княжої палати.

Яргордійка, як тільки стала мишкою, так відразу полізла в кут до княжого дяка, витягла з його калитки якийсь кусничок шкірки зі солонини і почала з нею бігати на посміх усьому княжому дворові, по всіх кутах, та шукати мишачу дірку. І знайшла під самими сходинами золотого престолу малесеньку дірочку і в тій дірочці сховалася, пропала.

Самоволя-князь так дуже зажурився, що розсипав всі горіхи на підлогу, і не дивниця, що розсипав; його однісінька наслідниця могучої

держави, краса всіх дворів княжих, ходяча мудрість, достеменна подоба старого Самоволі, сталася пакостливою довгохвостою мишею і сама полізла десь по норах глядати за мишачим товариством.

Повелів князь шукати чарівника по всіх усю дах: велів оголосити по всій державі, що дасть Кочерзі золоті гори, наділить його княжими та богатирськими почестями, щоби тільки повернув та відчарував його гарну донечку. Та й тим, що мали Кочергу придибати, також приобіцяв великі дари. Тож ратні аж позасапувалися, так дуже швидко бігали; де хто приповів, що бачив щось подібного до Кочерги, так зараз всі в ту сторону стрімголов бігли. І все дурнісінько бігли.

Кочерга, горда людина, ні другим не давав себе до князя припровадити, ні сам не показався, пропав безвісти.

Сумує, горює, суятить князь Самоволя і вдень-вночі: не їсть, не п'є, лише постійно думає про свою зачаровану доню. Постійно зазирає в ту дірочку під східницями золотого престолу і щось розважає. Дивні гадки рояться в його голові, дуже дивні; не раз збирає його охота розвалити тоті ступені-східці, щоб заглянути глибше на спід, що там миші поробляють, як його донечка проживає, та боїться, щоби золотий престіл не завалився.

"Де вона тепер перебуває? — роздумує князь. — Вона, бідненька, тепер мишею, більше нічим, лише звичайною докучливою мишею; коти, пси, пастки, словом, смерть всюди грозить їй; хто-небудь придибле хоча б у мізерних висівках і задушить, роздавить ногою найгарнішу князеву дочку, просту пакостливу миш. Навіть і добросердний дяк обезвічить княги-ню-мишку, коли знайде її поміж своїми карбованими грамотами. Що робити? Що гадати? Треба лихові якось зарадити".

Щоби остерегти свою донечку від такої поганої мишачої смерті, повелів князь Самоволя видати закон і оповістити його по всій державі, що заказано миші умертвляти, якої би вони не були породи: чи хатні, чи

польові, чи лісові, чи водяні, словом, всяка довгохвоста сіра, руда, біла або інша миша всюди може вільно собі гуляти; а хто наважиться одну хоч би пальцем мізинним зачепити, того зараз ратні мають ув'язнити і в диби закувати.

Аж тепер князь трішки утихомирився: гадав собі, що його донечці Яргордійці уже не грозить небезпека, коли новий закон прийняли усі без ремствування і кожен міщанин шанував миші і в дружбі з ними їв з одної дерев'яної миски.

Але ж послухайте, яка з того нова чудасія зродилася, послухайте далі!

Розмножилися миші, як пісок у морі, як зірки на небі: по полях, по лісах, по городах, по садах нічого не видати, лише всюди миші та й миші; гризе сатана все, гризе і боярські лани, і мужицькі прилуки, нищить все до остатку; з соломи — січка, із зерна висівки, з трави — потерть, навіть в князевім городі лишилася, мов на сміх, одна головка капусти і ця зверху ніби головка, а в середині кількадесят кіп молодих мишенят і голих, і уже трохи оброслих, мов мурашки в купині снуються.

Нечувана, непригадана пошесть; голод в державі могучого князя Самоволі! Народ ридає: "Горе нам, горе!", але щадить мишей, шанує мишачий закон.

— Треба лиху зарадити, — пригадав князь і скликав всіх звіздарів в золотоверхі палати на вседержавний собор, та в союзі з боярами, воєводами почав радити.

Сам князь Самоволя на золотім престолі держить в руці скіпетр з цукру і каже:

— Ми скликали по нашому княжому хотінню всіх вас, славних волхвів нашої держави, до золотого престолу; радьте, що нам робити в нашій крайній нужді?

Піднявся з лави боярин, що бував послом всюди від князя Самоволі, поклонився князеві, а потім на схід, на північ, на південь і на захід, тобто усьому радничому собору, і промовляє:

— Наймилостивіший наш батьку князю, наше сонечко ясне! В далекій від нас державі живуть звіздарі, що не карбують своєї мудрості кременем на дереві, як, приміром, наші дяки, лише чорною маззю мажуть на віслючих шкірах; знаються вони на скотах, на гадах, на пернатих птицях, на рибах і на всяких звірах. Приклич тих звіздарів до нашої держави; вони, напевне, відшукають нашу княгиню Яргордійку поміж миш-нею і вернуть нам наслідницю нашого золотого престолу.

Піднявся з лави і другий боярин, обстрижений, обголений весь, з великим залізним ножем при боці. Він заблукався перед літами на княжий двір, вчив боярів тим ножем володіти, тож був за славного богатиря і посідав довір'я в князя Самоволі. Він і не кланявся так, як всі, чотирьом сторонам світу, лише вдарив непомітно поклоном самому князеві і сказав:

— Прикличмо з далекої півночі людей, що розуміються на ремеслі воєннім; вони навчать наших мишей нападати на чужі держави, нищити дотла їх садиби, перетворювати в січку, потерть, висівки все їх майно, а тоді загорнемо в свої руки все-все, і ти, князю, будеш владикою цілого світу.

Встав і третій, старий боярин, що не любив дуже того обстриженого, з великим залізним ножем при боці, поклонився статечно найперше князеві, а відтак всьому радничому собору та почав говорити:

— Пощо нам чужих грамотіїв-звіздарів, пощо чужих воєво-дів з ратними? Маємо своїх дяків-карбівників, що викарбують не знати яку грубу шкіру. Пощо грабувати чужі краї, коли своєї землі доволі? Краще побудуймо великі комори на наших незмірених степах, наповнім їх вудженою солониною і сушеною рибою, позвольмо переселитися мишам з нашою світлою княгинею Яргордійкою в ті степи, а потім уже будемо щось далі радити.

— Ні, не так, — сказав четвертий, уже дуже близький свояк князя Самоволі. — Повиколюймо мишам ніжненько очі, повиривайме їм передні зуби, і перестануть вони нам пакостити.

Зірвався з лави як ошпарений і п'ятий, дуже незгідливий боярин, що постійно бився навкулачки з тим обстриженим пройдисвітом, і каже:

— В мене коротка справа: палкою всі миші без жалю на прах винищити, і буде святий спокій в державі.

Треба було бачити, яким злим оком дивився князь Самоволя на обох останніх радників.

— Також мудра порада, — муркотів собі дяк під носом. —Один велить нашу княгиню осліпити і зуби повиривати, а другий — палкою убити.

Він хотів уже коло карбів двох останніх видовбати по дві великі дірки, тобто зазначити, що обоє сказали дурницю, як зненацька зашуміло у повітрі, наче градова хмара, і до палати прибули нові радники: мільйони та мільйони мишей захопило княжі хороми, почали гризти все, що трапилось під їх гострі мишачі зуби: тисові столи, лави, боярські шуби, княжі ризи, і навіть княжий скіпетр з цукру чортівня погризла, тільки золоту верхівку з нього лишила. Диво нечуване, князь зостався без скіпетра, бо ж сама верхівка, хоча золота, без держала нічого не вартувала.

Саме коли бояри обганяються від мишей і руками, і ногами, і самі не знають, чи себе пильнувати, чи князя, прибігає блазень, затарахкотів своїми калаталками на високій баранячій шапці і говорить:

— Як позолотиш мені, князю, мої дерев'яні калаталки на моїй кучмі, то я тобі допоможу відшукати княгиню Гордійку поміж мишами.

— Говори! Ми тобі повеліваємо, — каже князь Самоволя. —Як знайдеться наша вельможна княгиня, ми позолотимо тобі дерев'яні калаталки на кучмі.

— Кажи наварити багато нашої улюбленої страви, сиріч киселиці, — каже блазень, — і дати мишам, щоби їли; котра миша не схоче їсти, та є нашою княгинею Яргордійкою.

Сто кухарів заметушилося коло княжої ватри, варитеся киселиця у святкових горшках, мов на величний бенкет. Зварилася киселиця, наливають в миски і студять, щоб мишки язики собі не попекли. Кинулися миші всі юрбою, хлебчуть, сьорбають киселицю, лише одна між ними довгохвоста мишка наїжачила сіреньку шерсть і — шусть! — сховалася в рукавах княжої шуби.

Зрадів князь Самоволя, що так все легко і дешево вдалося. Піймав свою возлюблену Яргордійку і став її ніжненько гладити пальцем по сірій м'якій шерсті.

Швидко змінено мишачий закон: стали тепер губити мишачу породу ножами, стрілами, колами, палками. Мертвив кожен чортівню без пощади і не дурно мертвив, бо князь Само-

воля обіцяв за мішок мишачих голів землі з полями, луками, сіножатями, лісами, медовими колодами, ставками, ріками, потоками, ручаями і "зо всіми пожитками".

Вигирили мишачий рід до останку, лишилась одна мишка — княжна Яргордійка.

Хоч і визволив блазень від загибелі державу князя Самоволі, але дерев'яні калаталки на його високій баранячій шапці остались таки не позолочені.

Князь забув у превеликім своїм гаразді про те, що обіцяв блазневі, та й не дивниця: він журився тепер, яким би то чу-дом-дивом можна свою найгарнішу донечку Яргордійку відча-рувати, щоби вже перестала ту мишачу оболонку носити.

Скликає князь різних знахарів, ворожбитів до себе, аж тісно стало у дворі. Цілими днями зливають "на олово" чари, тих чорних духів проганяють на ліси, на хащі, та все нічого не допомагає: Яргордійка не міняється ні на трохи, а далі є все тією ж самою сіренькою мишкою.

Сидить князь Самоволя на своїм престолі, споглядає на тих чарівників, знахарів, не бачить ніякої відради.

Прибігає блазень, затарахкотів своїми дерев'яними калаталками і заспівав:

Білоголовий лицар,

Як принесе княжні дар —

Рукавички з мишиної шкірки —

І на лапки Яргордійки

Застібне їх жемчугами,

Тоді буде гаразд з нами:

Щезне чарівнича пліва,

З княжої мишки стане діва.

Слухає князь, слухають бояри, дивуються.

— Що це значить?.. Що він таке співає? — питають.

Може, блазень що й путнього вигадав, треба спробувати. І стали голосити по найвищому княжому повелінню на цілу державу, що коли знайдеться юний лицар, боярин, воєвода з білою головою, нехай зразу рушає на княжий двір і приносить зі собою з мишиної шкірки рукавички для княжни-мишки, то дістане пів княжої держави і в додатку ще щось більше.

Розтрубили цю вість по всіх усюдах, ждуть один, другий місяць — не з'являється лицар з такими прикметами. Біла голова ще нічого такого великого, але рукавичка з мишачої шкіри — то не будь-що... В цілій княжій державі жодної миші не знайдеш, так вигирили ратні і не ратні за княжі діла наділи.

Затрубили одного дня перед княжими вратами, затарабанили сторожі, з'явився навпослід і пожаданий лицар з білою головою, як найбіліша головка капусти.

Засів князь Самоволя на своїм золотім престолі. Поставали коло князя бояри, воєводи, всі дивляться на двері, ждуть на білого князя головача. Яргордійка-мишка на батькових колінах сидить, також жде.

Вступив білоголовий лицар до княжої палати. Коли ж поклонився третій раз нижче пояса, затарахкотів блазень своїми дерев'яними калаталками, зачепив ними білі лицарські патли, і сталося чудо: білі кучері злетіли на землю, а на лицаревій голові лишилося тільки руде кострубате волосся.

Яргордійка так дуже з того сміялася, мало на ній мишача шкіра не тріснула. Розгнівався князь Самоволя на лицаря за його нелицарську поведінку, велів самозваного білоголовача завести до перукаря, а той йому так гарненько тупою бритвою обголив голову, що пізніше і руде волосся не хотіло рости.

Заїхав і другий лицар з мишачими рукавичками.

Рукавички насправді були не з мишачої, а з лиликової шкіри, але він думав, що на княжому дворі того не пізнають. Коли третій раз поклонився лицар до землі перед престолом і не міг підвестись, бо був на диво повновидий, тоді вхопив блазень за кропило, змочив у воді — і хлюсь! — лицарю межи очі та й каже:

— Зіпріли, могучий білоголовий лицарю, вода вас прохолодить, зараз буде краще.

Не покращало, лише погіршало білоголовому гладкому лицареві: дивляться всі, а йому по вилицях, по чолі, по носі, по бороді спливають білі басмани і капають на світлі тисові помости; і жупан повапнений, і сорочка повапнена, все довкола нього повапнене. Придивляються ближче: ані одного волоска на голові нема білого, лише чорне як сажа волосся. Пожди, любчику, за це заплатиш ти. І дійсно, дорого заплатив він: князь велів його завести до цирульника, а сей обритвив йому голову

так чистенько, що пізніше тільки над вухом виднівся малесенький кусничок волосся.

Побоялися другі пробувати щастя на дворі князя Самоволі. Без справжньої білої голови і справжніх мишачих рукавичок ніхто не відважився приходити. Довго тепер ждали на третього, дуже довго. Одного разу загостив зі сходу не лицар і не мудрець, лише багатий купець. Приніс він до княжої палати кілька мішків з самими рукавичками.

— Купуй, князю, рукавички всім боярам, щоб на весілля нашої княгині Яргордійки не розносили короваю голими руками, — говорив блазень і потрясав високою кучмою.

Самоволя-князь не зважав в тій хвилі на блазневу пустос-ловність, лише спитав сторонського купця, чи не має випадком рукавичок з мишачої шкіри.

— Миші тепер не будь-що, — говорив купець. — Я був далеко по світі та тільки в одного боярина трапилося мені знайти мишачу родину; звідти я придбав для себе одну пару мишачих рукавичок.

Витягнув сторонський купець пару маленьких рукавичок. Блазень, як побачив ті рукавички, затарахкотів дерев'яними калаталками на високій баранячій кучмі і почав співати:

От білоглавий лицар, Що приносить княжні дар. Рукавички з митої шкірки, І на лапки Яргордійки Застебне їх шпіночками, Тепер уже гаразд із нами: Щезне чарівнича пліва. З княжої мишки буде діва.

Потряс блазень баранячою кучмою так сильно, що зачепив калаталками за ту верету, якою купець замотав собі голову.

Стягнув верету, а на голові купця волосся, мов льон, буйні білі кучері вкрили його спину.

Яргордійка-мишка, як це побачила, принишкла на батькових колінах, прижмурила мишачі оченята. Всі помітили, що їй це дуже сподобалось, лише не знали що — рукавички чи білоголовий купець.

— То правдивий лицар-пан, що приносить щастя нам, — говорив блазень і тарахкотів калаталками.

Князь Самоволя розгнівався дуже за таку блазневу балаканину, аж не знав, що коло нього діється. Він забув в тій шаленій люті за княже достоїнство і вдарив блазня міцно по обличчі.

Блазень схопився руками за щоку, тряс баранячою кучмою, тарахкотів з досадою калаталками і верещав:

— Купуй, князю, купуй нині, бо се жених для княгині.

— Нагайку добру на тебе куплю, — відповів князь грізно, а далі питав купця: — Що хочеш за рукавички?

— Ті рукавички — моє найбільше щастя на землі, — каже купець. — Я їх на продаж не маю і не продам за ніякі скарби світу. Одначе я можу ті рукавички проміняти за одну річ: за одну мисочку моєї улюбленої страви.

— Яка ж то має бути страва? — питав князь.

"То ймовірно вуджена солонина або крупи гречані", — подумала мишка Яргордійка.

— Може, пироги зі сметаною або голубці з перевареною сім'яною олією? — питав блазень.

— Ні, братчику, ні, — перечив купець. — Моя улюблена страва — то киселиця і то добра киселиця.

Яргордійка-мишка аж стряслася на слово "киселиця", мало що не впала в корчі, так їй ця страва опротивіла. Наказав князь варити киселицю.

Перший князів кухар забрався до діла: зварив киселицю точнісінько за приписами княжими, поставив перед купцем і усміхнувся щасливо. Він був впевнений, що купець в житті не їв ще такої чудесної страви. Покуштував купець киселиці, скривився.

Киселиця

— Недобра, — каже. — Квасна, густа і пересолена. "Що за лихо? — думає князь. — В мене, на дворі княжім,

недогода купцеві з киселицею, то щось нечуване".

Варять ще раз киселицю, але самі бояри варять. Зварили і знов невдало: зробили ніби чир, ніби стиранку, а в додатку добряче підпалили.

— Доле моя нещасна, — ридає князь, а з ним і весь княжий рід постогнує.

— Чей же то не велике діло — зварити киселицю, — говорить мишка Яргордійка. — Ось спробую сама...

Полізла мишка Яргордійка до княжої ватри, веліла кухареві розчинити киселицю, вилізла на горщик, бігає по ньому, доглядає, щоби добре викисла. І князь і бояри подубіли, постовпіли, не знають, що думати, що казати. Мишка Яргордійка сама з кухарем варить киселицю і сама мішає, і то проворно мішає, щоби киселиця не прикурилася.

Зварила миша Яргордійка киселицю, веліла поналивати в мисочки для князя батька, для боярів, а собі і купцеві одну велику миску. Вона перша покуштувала і каже:

— Тепер, може, буде добра киселиця, бо я її сама варила. Куштує князь, куштують бояри, і всі кажуть, що добра. Зачерпнув купець ложку, хлебнув відразу і говорить:

— Не добра, а дуже добра киселиця, — моя мати вдома кращої не варила.

Так мовивши, скинув з себе довгий чудернацький каптан і в цей же час перетворився на гарного білоголового князя-ли-царя. Він одягнув на лапки мишки Яргордійки мишачі рукавички, застебнув їх перловими шпіночками, і вона також стала найгарнішою дівчиною-княгинею, достойною наслідницею князя Самоволі.

Настала велика радість в золотоверхих княжих палатах, всі раділи, а найбільше блазень. Він приспівував:

Щира любов, дитя гоже, Все на світі переможе; Навіть і горду царицю Навчить їсти киселицю...